

ROMAN LEPPERT, IZABELA KAPSA,
ALEKSANDRA NOWAKOWSKA-KUTRA,
WOJCIECH TREMPAŁA

Bydgoscy maturzyści. Orientacje życiowe i polityczne a postawy wobec uchodźców oraz migrantów – raport z badań z 2018 roku

Wprowadzenie

W niniejszym artykule zostaną przedstawione dane z badań przeprowadzonych w ramach projektu pod tytułem *Bydgoscy maturzyści o sobie i świecie. Kim są? Czego chcą? Jak postrzegają społeczeństwo?* – realizowanego przez interdyscyplinarny zespół pedagogów, socjologów i politologów z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Prezentowane w nim treści mają na celu wzbogacić niniejszą monografię – poświęconą w głównej mierze zjawisku migracji i uchodźstwa w kulturze i sztuce – o empiryczną wiedzę na temat tego, jak świat ogarnięty kryzysem migracyjnym, ekologicznym, ale i aksjologicznym postrzega młodzież wchodząca w dorosłość – a więc ta grupa, która będzie wkrótce odpowiedzialna za przeciwdziałanie długofalowym skutkom wspomnianych zjawisk.

Artykuł został podzielony na dwie części. W pierwszej autorzy dokonują ogólnej charakterystyki badanych respondentów, podejmując się próby odpowiedzi na pytanie o to, co – zdaniem bydgoskich maturzystów – jest w życiu ważne. W drugiej zaś, analizie poddany został ich stosunek wobec wybranych grup narodowościowych, etnicznych, migrantów i uchodźców – ujęty w kontekście przejawianych przez osoby badane preferencji politycznych. Prezentowane dane zebrano od marca do kwietnia 2018 r. na reprezentatywnej, obejmującej blisko 10% wszystkich bydgoskich maturzystów, próbie osób badanych. Pomiarom zostało objętych około 300 respondentów z 14 szkół średnich. Do ostatecznej analizy zakwalifikowano 262 kwestionariusze ankiety (136 uczniów liceów oraz 126 uczniów technikum). Porównanie pozyskanych wyników z rezultatami uzyskiwanymi w odniesieniu do badanej populacji na szczeblu ogólnokrajowym

i w innych projektach lokalnych pozwala sformułować zasadny wniosek, że dobrana próba spełnia wymogi reprezentatywności.

Orientacje życiowe, wartości i obawy bydgoskich maturzystów

Orientacje życiowe stanowią przedmiot zainteresowania polskich nauk społecznych od lat 90. XX wieku. Jedną z pierwszych prób określenia treści i zakresu tej kategorii podjęła Teresa Hejnicka-Bezwińska, która zauważyła, że

orientacja życiowa jest najczęściej definiowana jako układ celów życiowych i środków ich realizacji. Jest ona zasadniczym elementem subiektywnym „sposobu życia”. Jest jednak obiektywnie uwarunkowana, tzn. jest skutkiem i czynnikiem regulacji stosunków z otoczeniem. Zawiera w sobie trzy elementy: a) poznawczy, b) afektywny, c) dyrektywny. Stanowi ona historycznie zmienny sposób widzenia wartości i sensu życia, a według J. Pietera [...] określenie sensu swego życia jest [naczelną] potrzebą człowieka¹.

Stworzona przez autorkę typologia modeli życia, które posłużyły do badania orientacji życiowych (określonych jako: minimalistyczna, na prestiż, na wycofanie się, perfekcjonistyczna, rywalizacyjna, allocentryczna, hedonistyczna, socjocentryczna, konformistyczna, na pracę), nawiązywała do „dróg życia” Charlesa Morrisa². Przeprowadzone w drugiej połowie lat 80. XX wieku badania pozwoliły T. Hejnickiej-Bezwińskiej na stwierdzenie, że w preferencjach badanych nastolatków występują dwa dominujące syndronomiczne modele życia, które zostały scharakteryzowane przez nią następująco:

1. Pierwszy syndrom preferowanych modeli życia koncentruje się wokół orientacji na prestiż (aktywne dominowanie nad innymi w zakresie posiadanych dóbr). Jest ona silnie połączona z orientacją minimalistyczną (nastawieniem na beztrudne cieszenie się zdrowiem, dobrami materialnymi i przyjemnościami życia). Nieco słabszy jest związek w tym syndromie orientacji na prestiż z orientacją rywalizacyjną oraz orientacją hedonistyczną.
2. Drugi syndrom orientacji preferowanych tworzy się wokół orientacji na pracę (nastawienia na uzyskanie satysfakcjonującego i możliwego do zajęcia miejsca w istniejącej strukturze społeczno-zawodowej). Ta orientacja łączy się z orientacją perfekcjonistyczną (nastawieniem na funkcjonowanie zgodnie ze społecznie

¹ T. Hejnicka-Bezwińska, *Orientacje życiowe młodzieży*, Bydgoszcz 1991, s. 27.

² S. Siek, *Wybrane metody badania osobowości*, Warszawa 1983.

zdefiniowanymi zadaniami i rolami społecznymi), orientacją allocentryczną (nastawieniem na rozumienie ludzi i okazywanie im życzliwości) i orientacją socjocentryczną (nastawieniem na aktywne zmienianie świata zgodnie z wartościami i ideałami uznawanymi przez grupy społeczne)³.

Przeprowadzone 20 lat później (w 2008 r.) badania orientacji życiowych młodzieży i młodych dorosłych z wykorzystaniem pięcioelementowej typologii (orientacje określone jako: minimaliści, marzyciele, konwencjonalnie ambitni, nieprzeciętnie ambitni, ambitni inaczej) dostarczyły danych, z których wynikało, że:

- wśród badanych 30-latków najczęściej preferowany był typ zorientowany na wzory mieszczańskie i przeciętne statusy (konwencjonalnie ambitni) – wybierało go 43,2% badanych;

- dla urodzonych w 1989 r. najatrakcyjniejszy okazał się typ nieprzeciętnie ambitni, urzekający niekonwencjonalnością wzorów życia (barwnego, niecodziennego), w którym dużą wagę przywiązuje się do nieprzeciętnych karier i wyrafinowanej konsumpcji – wskazało na niego 30,4% badanych 19-latków;

- zaskakujący był rezultat wskazujący na wybór orientacji minimalistycznej, wybrało ją zaledwie 5% badanych młodych dorosłych oraz 11,5% badanych 19-latków.

Interpretując uzyskane w badaniach orientacji życiowych, przeprowadzonych w 2008 r., rezultaty autorzy raportu *Młodzi 2011* stwierdzili, że

[...] młodsze roczniki młodzieży są bardziej wyrazistym produktem społeczeństwa konsumpcyjnego – ich oczekiwania konsumpcyjne są powszechniejsze i silniejsze (do dóbr materialnych dużą wagę przywiązuje 40% młodych i 29% dorosłych Polaków). Preferencje, jakie zdradzają, nie zawsze jednak stanowią zapowiedź aktywnych strategii życiowych prowadzących ich do zdobywania pożądaných dóbr. Duże znaczenie korygujące ma koniunktura gospodarcza i ogólna kondycja społeczeństwa. Młodzież wyczuwa te zmiany i odnosi je do swoich preferencji i oczekiwań. Dziś – pod wpływem trudniejszych realiów i niepewnej przyszłości – częściej wypiera dążenia do błyskotliwej kariery, barwnego życia czy prestiżu na rzecz opcji „wyciszonej”, nakierowanej na spokojne i bezpieczne życie, której filarami są stabilna praca i dobre, ciepłe relacje z najbliższymi przyjaciółmi i rodziną. Korekty życiowych aspiracji czynione pod wpływem koniunktury nie muszą jednak oznaczać rezygnacji z wcześniej ukształtowanych (pokoleniowych) aspiracji i dążeń⁴.

³ T. Hejnicka-Bezwińska, dz. cyt., s. 156.

⁴ K. Szafraniec, *Młodzi 2011*, Warszawa 2011, s. 45.

Typologia orientacji życiowych przywołana w raporcie *Młodzi 2011* została wykorzystana w badaniach bydgoskich 18-latków – maturzystów dwukrotnie: w 2012 i 2018 r. W badaniach tych poszczególne orientacje zostały (na potrzeby przeprowadzonych badań) zoperacjonalizowane następująco:

- minimaliści: do życia wystarczy mi minimum dóbr materialnych niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania. Nie odczuwam potrzeby wyróżniania się i rywalizowania z innymi. Nie planuję wiele, żyję dniem dzisiejszym;
- marzyciele: mam wiele planów na przyszłość, wiele marzeń i pomysłów, ale brakuje mi odwagi do ich realizacji. Chciał(a)bym wiele osiągnąć, lecz nie wierzę w swoje siły i możliwości. Szczęście odnajduję w świecie, który sam(a) sobie kreuję;
- konwencjonalnie ambitni: staram się być taki(a) jak inni. Uznam, że moje życie jest wartościowe, jeżeli założę rodzinę, dostanę dobrą pracę, która pozwoli mi na przyjemności. Dobre życie to życie na średnim poziomie;
- nieprzeciętnie ambitni: rywalizując z innymi, dążę do tego, aby mieć to, co najlepsze. Celem życia jest dla mnie zwyciężanie i imponowanie innym ludziom. W konsekwentny sposób realizuję cele życiowe i wysoko cenię sobie karierę zawodową;
- ambitni inaczej: ważny dla mnie jest sukces i barwne życie, ale cenię sobie również dobra niematerialne. W życiu chcę zajmować się czymś wyjątkowym, nieprzeciętnym, czym nie zajmują się inni. Samorealizację stawiam ponad dobre stosunki z innymi ludźmi.

Do tak określonych orientacji badani ustosunkowywali się, używając trzy-stopniowej skali (*odpowiada mi, częściowo mi odpowiada, nie odpowiada mi*). Uzyskane na reprezentatywnych próbach bydgoskich maturzystów rezultaty wskazują na następujące preferencje:

- preferujący orientację „minimaliści” stanowili w obu badanych grupach podobnie liczne zbiory (odpowiednio: 14 i 13% wskazań „odpowiada mi”),

Tabela 1. *Stosunek respondentów wobec orientacji: minimaliści – rozkład procentowy odpowiedzi 2012 i 2018.*

Typ odpowiedzi	Minimaliści 2012	Minimaliści 2018
Odpowiada mi	14%	13%
Częściowo mi odpowiada	36%	42%
Nie odpowiada mi	50%	45%

Źródło: Opracowanie własne.

– pomiędzy rokiem 2012 i 2018 liczba preferujących orientację „marzyciele” wzrosła (odpowiednio: 25% i 28%),

Tabela 2. *Stosunek respondentów wobec orientacji: marzyciele – rozkład procentowy odpowiedzi 2012 i 2018.*

Typ odpowiedzi	Marzyciele 2012	Marzyciele 2018
Odpowiada mi	25%	28%
Częściowo mi odpowiada	45%	44,3%
Nie odpowiada mi	30%	27,7%

Źródło: Opracowanie własne.

– zwiększyła się również liczba osiemnastolatków, dla których najbardziej pożądana była orientacja „konwencjonalnie ambitni” (odpowiednio 24 i 27%),

Tabela 3. *Stosunek respondentów wobec orientacji: konwencjonalnie ambitni – rozkład procentowy odpowiedzi 2012 i 2018.*

Typ odpowiedzi	Konwencjonalnie ambitni 2012	Konwencjonalnie ambitni 2018
Odpowiada mi	24%	27%
Częściowo mi odpowiada	46%	35,4%
Nie odpowiada mi	30%	37,6%

Źródło: Opracowanie własne.

– delikatnie zmniejszyła się grupa badanych preferujących niekonwencjonalne wzory życia (nieprzeciętnie ambitnych) – odpowiednio z 23% w 2012 r. do 22,4% w 2018 r., co jednak istotniejsze zmalała również liczba osób, którym model ten odpowiada częściowo (odpowiednio: 40% i 35,5%),

Tabela 4. *Stosunek respondentów wobec orientacji: nieprzeciętnie ambitni – rozkład procentowy odpowiedzi 2012 i 2018.*

Typ odpowiedzi	Nieprzeciętnie ambitni 2012	Nieprzeciętnie ambitni 2018
Odpowiada mi	23%	22,4%
Częściowo mi odpowiada	40%	35,5%
Nie odpowiada mi	37%	42,1%

Źródło: Opracowanie własne.

– zwiększyła się liczba badanych równoważących sukces i barwne życie oraz dobra niematerialne (ambitnych inaczej) – z 41% do 47,2%.

Tabela 5. *Stosunek respondentów wobec orientacji: ambitni inaczej – rozkład procentowy odpowiedzi 2012 i 2018.*

Typ odpowiedzi	Ambitni inaczej 2012	Ambitni inaczej 2018
Odpowiada mi	41%	47,2%
Częściowo mi odpowiada	43%	37,6%
Nie odpowiada mi	16%	15,2%

Źródło: Opracowanie własne.

Zastosowany sposób analizy uzyskanych w badaniach przeprowadzonych w 2012 i 2018 r. danych nie pozwala na formułowanie zbyt kategoriicznych sądów. Jeżeli jednak zestawić przywołane wyżej badania (przeprowadzone w drugiej połowie lat 80. XX wieku oraz w latach 2008, 2012 i 2018), pamiętając jednocześnie o występujących pomiędzy nimi różnicach (zarówno w stosowanych typologiach orientacji życiowych, jak i sposobie doboru osób badanych), to zauważyć można, że aktualna pozostaje sformułowana w 1991 r. konkluzja, zgodnie z którą:

Syndromy orientacji preferowanych przez młodzież oraz orientacje przez nią wybierane potwierdzają wyniki badań innych autorów, którzy stwierdzali, że dominującym syndromem wartości w społeczeństwie polskim jest „syndrom egzystencjalno-afiliacyjny” [...], „orientacja stabilizacyjna”, „rodzinno-zawodowy ideał szczęśliwego życia” [...], „mała stabilizacja”⁵.

O jej aktualności świadczyć może m.in. to, że wśród wymienionych na pierwszym miejscu wartości preferowanych przez maturzystów badanych w 2018 r. 52% z nich wskazało na rodzinę.

Z raportu Osservatorio Europeo Sulla Sicurezza zatytułowanego *Między terrorem globalnym a codziennymi obawami*, który ukazał się w 2015 r., wynika, że Europejczycy najbardziej obawiają się problemów związanych z załamaniem gospodarki, a szczególnie bezrobocia, terroryzmu i imigracji⁶. Podobne pytania zadano w ramach prezentowanego projektu bydgoskim maturzystom. Okazuje się, iż definiując swoje obawy, nie są oni zbyt precyzyjni – najczęściej wskazując

⁵ T. Hejnicka-Bezwińska, dz. cyt., s. 157.

⁶ <http://www.forum-ekonomiczne.pl/article/czego-boja-sie-europejczycy/#> (dostęp dn. 10.05.2017).

w tym względzie na szeroko rozumiany strach przed porażką, niepowodzeniem, które ponadto jest niezależne od nich samych (24,5%). Wysoko jednak – bo na miejscu drugim – plasuje się obawa o wartość własnych kwalifikacji zawodowych, wykształcenie – zwłaszcza w kontekście wysokiego bezrobocia wśród młodych (17,1%)⁷.

Warto w tym miejscu nadmienić, iż 80,5% badanych respondentów uznaje posiadanie dyplomu szkoły wyższej za czynnik zwiększający szanse na zdobycie dobrej pracy w przyszłości, 74,1% z nich wierzy, że przyczynia się także do lepszego postrzegania danej osoby, zaś tylko 25% bydgoskich maturzystów objętych pomiarem uważa, że absolwenci uczelni wyższych są zagrożeni bezrobociem. Przytoczone dane mogą oznaczać, że dla młodzieży, która wzięła udział w badaniu, studia stanowią jeden z etapów osiągania, konstruowania życiowego sukcesu. Chociaż nie jest to jednoznaczna kategoria, to w społeczeństwie postmodernistycznym, liberalnym w świetle idei wzrostu ekonomicznego, postępu: „sukces życiowy ma być w umysłach młodych ludzi nieodłącznie kojarzony z awansem na społecznej drabinie ekonomicznej i profesjonalnej [...]. Dąży się tu do kanalizowania aspiracji młodych ludzi wokół tzw. kariery”⁸.

W porównaniu do roku 2016 zmieniła się nieco percepcja młodzieży dotycząca hierarchii największych współczesnych zagrożeń dla społeczeństwa. W badaniach bydgoskich maturzystów *Anno Domini* 2018 najważniejszymi trzema problemami dla uczniów są terroryzm (24,4%), zagrożenie wojną (18,3%) oraz fundamentalistyczni imigranci/uchodźcy (11%). W 2016 r. były to kolejno: 1. wojna, 2. terroryzm oraz *ex aequo* 3. fundamentalizm religijny / bezrobocie⁹. Warto jednak w tym miejscu nadmienić, że w edycji najnowszej pytanie o zagrożenia miało charakter otwarty, zaś dwa lata wcześniej respondenci wybierali je z zamkniętej listy. Niemniej jednak zmiany te mają charakter kosmetyczny, zaś zwłaszcza utrzymujący się w dłuższym czasie lęk przed terroryzmem

⁷ Co ciekawe, w 2017 r. CBOS zadał reprezentatywnej próbie Polaków pytanie: „Co jest dla Pana(i) najważniejszą rzeczą w życiu, co stanowi dla Pana(i) jego sens?”. Okazuje się, że 14% wymienia: posiadanie dzieci, wnuków, wychowanie i wykształcenie. Autor raportu podaje, że samo wykształcenie, zdobywanie kwalifikacji oraz rozwijanie pasji i zainteresowań za główny cel życiowy uznaje tylko 1% Polaków (patrz. M. Feliksiak, *Sens życia wczoraj i dziś*, Warszawa 2017, s. 5). Jednak inne dane – współczynniki skolaryzacji w Polsce – pokazują, że wykształcenie, szczególnie na poziomie wyższym jest ważnym celem i strategią życiową dla wielu tysięcy ludzi, i utrzymują się na bardzo wysokim poziomie. Ogółem według danych GUS w roku akademickim 2017/18 w 397 szkołach wyższych studiowało 1 291 900 studentów.

⁸ T. Gmerek, *Młodzież i dyplom akademicki. Społeczne konstrukcje sukcesu życiowego*, [w:] A. Gromkowska-Melosik, T. Gmerek, *Problemy nierówności społecznej w teorii i praktyce edukacyjnej*, Kraków 2008, s. 21.

⁹ W. Trempała, A. Pazderska, M. Rajek, *Młodzi dorośli wobec współczesnych zagrożeń dla bezpieczeństwa – refleksje empiryczne*, [w:] *Socjotechnika lęku w polityce*, red. F. Pierchalski, J. Golinowski, Bydgoszcz 2016, s. 353-388.

i fundamentalizmem religijnym stanowią źródło strachu przed migrantami i uchodźcami wśród kolejnych roczników klas maturalnych, co potwierdzają analizy dokonane przez autorów w drugiej części artykułu poświęconej preferencjom politycznych oraz postawom respondentów wobec wybranych grup uchodźców i imigrantów.

Preferencje polityczne bydgoskich maturzystów i ich postawy wobec wybranych grup imigrantów oraz uchodźców

Badaniu preferencji politycznych oraz poziomu dystansu społecznego do wybranych grup służyła część ankiety, którą autorzy zatytułowali *Młodzi a polityka*. W tej części ankiety młodzież klas maturalnych bydgoskich szkół ponadgimnazjalnych odpowiadała na pytania dotyczące różnych form aktywności obywatelskiej, wiedzy na temat polskiego systemu politycznego, identyfikacji z wybranymi partiami politycznymi oraz oceny demokracji. Zestaw twierdzeń użytych w badaniu powstał po kompilacji wybranych fragmentów badań młodzieży przedstawionych w raporcie CBOS pt. *Młodzież 2016*¹⁰ oraz skali autorytaryzmu wykorzystywanej wcześniej m.in. w badaniach Krystyny Skarżyńskiej i Jacka Gientki¹¹. Badani przy pomocy skali modelu likertowskiego (*Zdecydowanie się zgadzam, raczej się zgadzam* itd.) określali poziom zgodności z podanymi w tabeli twierdzeniami na temat modelu rządzenia, stosunków międzynarodowych czy wartości narodowych, a także wskazywali poziom zainteresowania polityką oraz osoby, z którymi na wskazane tematy rozmawiają. Ostatnim zadaniem w tej części badania było określenie poziomu akceptacji dla relacji – od najbliższej do najdalszej – z wybranymi grupami społecznymi, narodowymi i religijnymi. W tym celu wykorzystano skalę dystansu społecznego Emory Bogardusa.

Celem tej części badania było uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

- W jakim stopniu bydgoscy maturzyści interesują się polityką?
- Jakie są preferencje polityczne młodych bydgoszczan?
- Jak maturzyści z Bydgoszczy oceniają swoje zainteresowanie polityką oraz poszczególne cechy demokracji?
- Jakie są ich poglądy polityczne na osi lewica-prawica i sympatie wobec polskich partii politycznych?
- Jaki jest stan wiedzy młodzieży na temat polskiego systemu politycznego?

¹⁰ *Młodzież 2016. Raport z badania sfinansowanego przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii*, Warszawa 2016.

¹¹ K. Skarżyńska, *Człowiek a polityka. Zarys psychologii politycznej*, Warszawa 2005, s. 47.

- Jaki jest poziom dystansu społecznego badanych wobec wybranych grup społecznych, narodowych i religijnych?

W celu uzyskania odpowiedzi na pierwsze z zadanych pytań poprosiliśmy badanych o określenie stopnia zainteresowania polityką z użyciem wskazanej przez nas pięciostopniowej skali: wcale (*w ogóle nie interesuję się polityką*), trochę (*często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia*), średnio (*śledzę jedynie główne wydarzenia*), mocno (*dość uważnie śledzę to, co dzieje się w polityce*), bardzo mocno (*szczegółowo śledzę wszystko, co dzieje się w polityce*). Każdej odpowiedzi przyporządkowaliśmy kolejne liczby całkowite od 0 do 4. Średni wynik dla badanej grupy wyniósł 1,55; zaś mediana 2 (odpowiedź: *średnio – śledzę jedynie główne wydarzenia*). Tabela 6 zawiera informacje na temat liczby wskazań i procentowego rozkładu odpowiedzi.

Tabela 6. Poziom zainteresowania polityką – liczba wskazań i rozkład procentowy odpowiedzi.

Skala	Poziom zainteresowania polityką	
	Liczba wskazań	Procent ogółu
0	55	21
1	71	27
2	79	30
3	48	18
4	8	3

Źródło: Opracowanie własne.

Uzyskane wyniki są bliskie rezultatom, na które wskazują badania ogólnopolskie. Co więcej, wśród badanych uczniów duże i bardzo duże zainteresowanie polityką jest obecnie deklarowane równie często jak wśród ogółu dorosłych Polaków. Jednocześnie uczniowie znacznie rzadziej niż ogół dorosłych mówią o średnim zainteresowaniu sprawami polityki, ograniczającym się jedynie do śledzenia głównych wydarzeń (36% wobec 47%), natomiast znacznie większy odsetek uczniów niż ogółu dorosłych twierdzi, że w ogóle nie interesuje się polityką (23% wobec 15%)¹². Niewielkie różnice można zauważyć w porównaniu typu szkoły a zainteresowaniem polityką. Z analizy porównawczej wynika, że 17,65% uczniów liceum nie interesuje się polityką, podczas gdy w technikach jest ich prawie 7% więcej. Ponadto więcej odpowiedzi na zainteresowanie polityką w skali 1-3 padło również wśród uczniów liceum niż technikum.

¹² B. Badora, M. Hermann, *Młodzież o polityce, demokracji i gospodarce*, [w:] *Młodzież 2016...*, s. 80.

Tabela 7. Poziom zainteresowania polityką według typu szkoły.

Typ szkoły	Liceum		Technikum	
	Skala	Liczba	Procent	Liczba
0	24	17,65	31	24,60
1	37	27,20	34	26,98
2	46	33,82	33	26,19
3	25	18,38	23	18,25
4	4	2,94	4	3,17

Źródło: Opracowanie własne

Objaśnienie: Procenty w poszczególnych rubrykach nie sumują się do 100%, gdyż w tabeli nie uwzględniono braku danych (w przypadku uczniów technikum brakowało danych od jednego respondenta).

Z kolei porównanie poziomu zainteresowania polityką w grupach kobiet i mężczyzn wskazuje, że te pierwsze częściej deklarują brak zainteresowania polityką (22,02% wobec 20,26%) i jednocześnie znacznie rzadziej oceniają swój poziom zainteresowania polityką jako wysoki i bardzo wysoki (9,17% i 1,83% wobec 24,84% i 3,92%).

Tabela 8. Poziom zainteresowania polityką według płci.

Typ szkoły	Kobiety		Mężczyźni	
	Skala	Liczba	Procent	Liczba
0	24	22,02	31	20,26
1	35	32,11	36	23,53
2	38	34,86	41	26,8
3	10	9,17	38	24,84
4	2	1,83	6	3,92

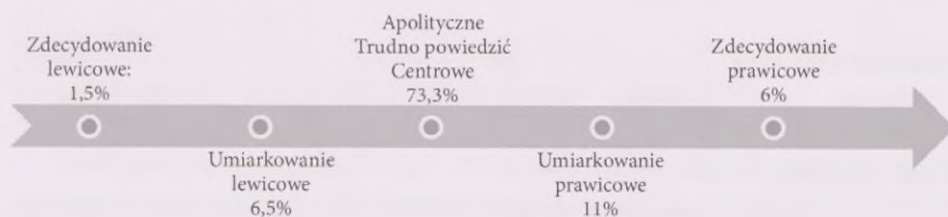
Źródło: Opracowanie własne.

Objaśnienie: Procenty w poszczególnych rubrykach nie sumują się do 100%, gdyż w tabeli nie uwzględniono braku danych (w przypadku mężczyzn brakowało danych od jednego respondenta).

Stosunkowo niski poziom zainteresowania polityką wśród bydgoskich maturzystów może stanowić wyjaśnienie dla trudności w określeniu poglądów politycznych przez badanych. Aż 73,3% z nich na pytanie o poglądy polityczne odpowiedziało: apolityczne, trudno powiedzieć lub centrowe. Prawie trzy czwarte badanych nie znajduje więc właściwego miejsca skali od zdecydowanie lewicowych do zdecydowanie prawicowych do określenia swoich poglądów politycznych. Również w tym zakresie znajdujemy potwierdzenie cech bydgoskiej

młodzieży w badaniach młodych na poziomie krajowym. Natomiast porównując deklaracje badanych uczniów z opiniami ogółu dorosłych Polaków, można zauważyć, iż ci pierwsi znacznie częściej nie potrafią określić swoich poglądów na skali lewica-centrum-prawica (64% wobec 29%)¹³. Poza wspomnianą już przyczyną, związaną z zainteresowaniem polityką, pozyskany materiał badawczy (pochodzący z dopisków i komentarzy na ankietach) pozwala na wskazanie kolejnych powodów takiego stanu rzeczy. Wśród przyczyn wyboru przez badanych innej opcji niż lewica-prawica należy wymienić: ambiwalencję (*ani takie, ani takie, trochę lewicowe, trochę prawicowe*); brak wiedzy (*nie wiem, co to oznacza, nie rozumiem*); niechęć do ujawniania swoich poglądów (*nie chcę się określać*); a także brak poglądów (*a jeśli ktoś nie ma poglądów politycznych?*).

Rysunek 1. Preferencje polityczne respondentów.

Źródło: Opracowanie własne.

W tym przypadku jednak w stopniu mniejszym niż w przypadku pytania o poziom zainteresowania polityką widać różnice między typami szkół. Centrum wybrała podobnie liczna grupa uczniów, natomiast można stwierdzić, że w grupie osób, które określiły swoje poglądy polityczne, więcej osób o poglądach lewicowych uczy się w liceach, zaś więcej osób o poglądach prawicowych uczy się w technikach. Z kolei jeśli porówna się poglądy polityczne według płci badanych, różnice są większe. O ile podobny odsetek osób określił swoje poglądy jako centrum polityczne lub *trudno powiedzieć* (73,38% i 73,22% badanych), to spośród osób wskazujących na lewicę lub prawicę – jako oś swoich poglądów politycznych – w większości mężczyźni określili swoje poglądy jako prawicowe, zaś większość kobiet jako lewicowe.

¹³ Tamże, s. 84.

Tabela 9. Preferencje polityczne respondentów a płeć i typ szkoły.

Poglądy polit.	Liceum		Technikum		Kobiety		Mężczyźni	
	Liczba	Procent	Liczba	Procent	Liczba	Procent	Liczba	Procent
Zdecydowanie lewicowe	4	2,94	0	0	3	2,75	1	0,65
Umiarkowanie lewicowe	13	9,56	4	3,17	13	11,93	4	2,61
Centrum, apolityczne trudno powiedzieć	98	72,05	94	74,6	80	73,38	112	73,22
Umiarkowanie prawicowe	13	9,56	15	11,9	8	7,34	20	13,07
Zdecydowanie prawicowe	6	4,41	10	7,94	3	2,75	13	8,5

Źródło: Opracowanie własne.

Objaśnienie: Procenty w poszczególnych rubrykach nie sumują się do 100%, gdyż w tabeli nie uwzględniono braku danych (w przypadku uczniów liceum brakowało danych od dwóch respondentów, uczniów techników – dwóch, kobiet – dwóch, mężczyzn – także dwóch respondentów).

Konsekwencją trudności w określeniu poglądów politycznych jest także brak możliwości wskazania identyfikacji z partią polityczną. Tylko 22,1% badanych wskazało na jedną z istniejących wiosną 2018 r. partii (lub organizacji) politycznych. W badaniu posłużyliśmy się listą parlamentarnych partii politycznych, z których PSL nie uzyskał żadnego wskazania. Z kolei dwukrotnie w rubryce „inna” wpisano Partię Wolność. Jednak najwięcej badanych nie identyfikuje się z żadną partią polityczną: 44,3% badanych odpowiedziało, że „nie ma takiej” partii a 26,7% „trudno powiedzieć”. Biorąc pod uwagę fakt, że najwięcej deklaracji braku udziału w wyborach znajdujemy wśród najmłodszych wyborców (wg CBOS w przedziale wiekowym 18-24 lata jest to 41%), warto się zastanowić, jaką ofertę przedstawiają im partie polityczne, że tak trudno jest im wskazać tę najlepszą.

Tabela 10. *Preferencje partyjne respondentów.*

Partia polityczna	Liczba	Procent ogółu
PiS	16	6,1
Platforma Obywatelska	14	5,34
Kukiz'15	15	5,7
Nowoczesna	11	4,2
PSL	0	0
Partia Wolność	2	0,76
nie ma takiej	116	44,3
trudno powiedzieć	70	26,7
inna	13	5

Źródło: Opracowanie własne.

Objaśnienie: Procenty w poszczególnych rubrykach nie sumują się do 100%, gdyż w tabeli nie uwzględniono braku danych (brakowało danych od czterech respondentów).

Brak zainteresowania polityką i ofertą polityczną polskich partii przekłada się także na stosunkowo niski poziom aktywności obywatelskiej młodych ludzi. O ile nie dziwi fakt, że 98% badanych nie należy do partii politycznej lub innej organizacji prowadzącej działalność polityczną, to jednak brak jakiegokolwiek z wymienionych form partycypacji politycznej u 30,5% badanych jest zaskakujący. Najwyższe wskazania odnotowaliśmy przy pytaniu o udział w akcjach politycznych, społecznych lub charytatywnych, gdzie 53% badanych odpowiedziało twierdząco. Warto jednak zauważyć, że pojawiały się w tym miejscu dopiski, o jakie akcje chodzi (np. WOŚP), i rzeczywiście, biorąc pod uwagę pytanie z innej części ankiety dotyczące pomocy innym, to również tam młodzi definiowali to w kategoriach działalności charytatywnej. Nie zaobserwowaliśmy też wysokiego poziomu aktywności kontestacyjnej. Na pytanie: „Czy kiedykolwiek brałeś udział w proteście, manifestacji lub innej zorganizowanej formie demonstracji?” TAK odpowiedziało 22,5% badanych, zaś na kolejne pytanie odnoszące się do protestów online – 35%. Najmniej pozytywnych odpowiedzi padło na pytanie o bydgoski budżet obywatelski, w którym wzięło udział 18,7% badanych. Warto zaznaczyć, że wynik ten naturalnie został zmniejszony o osoby niemieszkające w Bydgoszczy, a więc nieuprawnione do głosowania w tym mieście (54% badanych mieszka w Bydgoszczy). Co ciekawe, głosowanie w BBO to jedyna z dostępnych form głosowania drogą elektroniczną – przez Internet – wydaje się więc, że samo narzędzie, przyjazne młodym ludziom, wpływa na poziom zainteresowania tym procesem.

Niestety samo dostarczenie odpowiednich narzędzi nie wystarczy do optymistycznego prognozowania zmian w zakresie partycypacji politycznej młodych. Ich ocena demokracji w Polsce nie pozostawia bowiem złudzeń. Aż 49,24% badanych nie jest zadowolonych ze sposobu funkcjonowania demokracji w naszym kraju (zaledwie 8,2% jest zadowolonych, pozostała część nie ma zdania). Ponadto 30% badanych (79 osób) nie rozmawia z nikim o polityce. Poziom wiedzy na temat systemu politycznego naszego kraju również nie jest zadowalający: tylko 2 osoby odpowiedziały poprawnie na wszystkie pytania, a 21% osób uzyskało 2 punkty (na 10) w teście wiedzy (średni wynik: 4,18; mediana: 4). Niniejsza diagnoza nie jest ani nowa, ani niespotykana w innych krajach. Młodzi bowiem charakteryzują się niskim poziomem aktywności politycznej ze względu na wiek i związany z nim inny typ problemów życiowych – egzaminy, brak zobowiązań zawodowych, inne rozrywki, brak stosunku emocjonalnego do wydarzeń politycznych. Jednak, co niepokojące, wyraźny jest także brak zrozumienia procesów politycznych, co świadczy o niskim poziomie edukacji obywatelskiej. Z badań wynika jednak, że młodzież charakteryzuje się większą otwartością na świat, wrażliwością, zainteresowaniem ustanawiania rzeczywistości na miarę własnych standardów i wyobrażeń¹⁴. Z różnych powodów to zainteresowanie nie przekłada się na działanie.

Jednym z nich może być treść przekazów medialnych, której rolę szczególnie widać w badaniu dystansu społecznego wobec wybranych grup społecznych, narodowych i religijnych.

W badaniu wykorzystaliśmy skalę autorstwa Emory Bogardusa, zaś dobór poszczególnych grup i ich kategorii oparliśmy w znaczącym stopniu na badaniach Aleksandra Szejnberga i Tadeusza Leszka Jasińskiego¹⁵. Badani zostali poproszeni o zaznaczenie w tabeli właściwej sobie relacji ze wskazaną grupą, zgodnie z poleceniem: *członka każdej z wymienionych grup chętnie uznałbym, zgodnie z moją pierwszą reakcją, za członka jednej kategorii, którą zaznaczam kółkiem (wybór dotyczy grupy, a nie najlepszych lub najgorszych jej przedstawicieli, których poznałem)*. Poniższa tabela przedstawia uzyskane procentowe wyniki dla poszczególnych grup i poziomów.

Wyniki wskazują, że bydgoscy maturzyści przejawiają najwyższy dystans społeczny wobec grup najbardziej oddalonych kulturowo i etnicznie (muzułmanie). Wynik ten stanowi nie tylko odzwierciedlenie odległości kulturowej dzielącej polskie tradycje chrześcijańskie i tradycje państw muzułmańskich, lecz również

¹⁴ K. Szafraniec, *Dojrzewający obywatele dojrzewającej demokracji*, Warszawa 2012.

¹⁵ A. Szejnberg, T.L. Jasiński, *Ocena dystansu społecznego wobec przejawów dyskryminacji w deklaracjach studentów*, „Forum Oświatowe” 2015, nr 27(1), s. 103-118.

z całą pewnością zaznacza się tu wpływ obecnych wydarzeń na arenie międzynarodowej, związanych głównie z generującą lęk działalnością terrorystycznych organizacji islamskich, a także kryzysem migracyjnym i uchodźczym. Najwyższy poziom dystansu społecznego odnotowano bowiem wobec: muzułmanów, uchodźców z Syrii oraz uchodźców z Ukrainy. Istotną rolę w tym procesie odgrywają media, które kształtują i często też upraszczają obraz rzeczywistości. Zarówno media tradycyjne, jak i elektroniczne docierają do szerokiego grona odbiorców, rozpowszechniając informacje, a jednocześnie przyciągając i koncentrując uwagę opinii publicznej na zagadnieniach, osobach bądź organizacjach, które stały się przedmiotem przekazu medialnego¹⁶. W kontekście migracji szczególnie ważne są tendencje do negatywnej prezentacji problemu, co potwierdzają wyniki badań m.in. Artura Lipińskiego¹⁷. Zauważył on, że wiadomości na temat imigrantów występują z wyjątkowym natężeniem przede wszystkim wtedy, gdy dochodzi do spektakularnych dramatycznych wydarzeń, a ponadto sposób prezentacji imigrantów opiera się na opozycji „my – oni”, połączonej z pozytywnym wartościowaniem pierwszego członu i negatywnym wartościowaniem drugiego członu. W konsekwencji oddziaływania tychże czynników w środowisku międzynarodowym dostrzec można chociażby tendencje do przedkładania interesów narodowych nad wartość integracji państw, zaś ciekawość innego, charakterystyczna dla osobowości demokratycznej, zdaje się coraz częściej ustępować autorytarnym lękom przed obcym i ksenofobicznej agresji.

Tabela 11. Poziom dystansu społecznego wobec wybranych grup.

	Powiązane- go więzią rodzinną przez mał- żeństwo	Znajome- go z moje- go kręgu przyjaciół	Sąsiada	Kolegę z pracy	Współoby- watela	Gościa w moim kraju	Kogoś niemile widziane- go w moim kraju
Grupy religijne							
Katolicy	74,4	7,25	1,9	0,38	5,7	1,5	1,14
Protestanci	41	20,6	4,58	3,8	10,3	7,6	3,05
Prawosławni	35,1	21,75	7,25	2,67	11,8	9,16	3,8
Buddyści	25,2	27,86	8	5,34	7,63	12,6	4,2
Wyznawcy Judaizmu	23,6	23,3	10,3	2,67	12,2	10,68	8,01

¹⁶ T.J. Dąbrowski, *Rola mediów w kształtowaniu wizerunku*, „Marketing i Rynek” 2013, nr 9, s. 12.

¹⁷ A. Lipiński, *Media a reprezentacja oraz integracja imigrantów*, Warszawa 2013, s. 22.

	Powiąz- zanego więzią rodzinną przez mał- żeństwo	Znajome- go z moje- go kręgu przyjaciół	Sąsiada	Kolegę z pracy	Współoby- -watela	Gościa w moim kraju	Kogoś niemile widziane- go w moim kraju
Świadkowie Jehowy	17,17	21,4	11,8	2,67	11,8	12,6	14,9
Muzułmanie	14,5	20,6	6,5	3,81	7,25	15,6	22,9
Ateiści	46,2	20,6	3,05	3,8	8,4	6,87	2,6
Osoby o określonej orientacji seksualnej							
Geje	14,12	38,16	5,72	6,1	9,54	4,2	14,1
Lesbijki	15,2	40	7,25	5,72	8,77	5,34	9,54
Uchodźcy							
Uchodźcy z Syrii	9,92	14,12	7,25	5,34	5,34	17,17	32,06
Uchodźcy z Ukrainy	13,74	19,84	6,87	5,34	8,01	19,46	18,34
Inne narody							
Rosjanie	26,34	17,93	4,96	3,43	9,92	18,7	9,16
Niemcy	27,48	16,03	8,39	2,29	9,16	20,6	6,87
Ukraińcy	25,2	18,7	6,87	3,43	8,77	16,4	11,83
Żydzi	20,22	20,99	7,63	3,43	9,54	16,03	12,97
Osoby o określonym kolorze skóry							
Czarnoskórzy	30,53	29,38	4,58	3,81	7,25	12,97	4,19
O kolorze skó- ry innym niż biały i czarny	34,72	24,42	3,43	3,81	7,25	15,26	3,05
MEDIANA							
	23	26	6,48	4,96	9,92	11,45	3,81

Źródło: Opracowanie własne.

Wnioski

Zaprezentowane w niniejszym artykule wyniki badań wskazują, iż bydgoscy maturzyści podchodzą negatywnie do osób będących migrantami i uchodźcami. Najczęściej nie życzą sobie ich obecności w kraju lub dopuszczają jedynie możliwość jego turystycznych odwiedzin. Niechęć ta jest tym większa, im bardziej oddalony kulturowo jest kraj ich pochodzenia. Ponadto młodzież za największe zagrożenie dla obecnego systemu bezpieczeństwa uważa terroryzm islamski,

zagrożenie wojną oraz fundamentalizm religijny. Z jednej strony za przyczynę tak zdiagnozowanego stanu rzeczy należy uznać niski poziom świadomości politycznej i zainteresowania procesami politycznymi, które stanowią źródło otaczających nas zjawisk – w tym kryzysu migracyjnego. Z drugiej zaś, należy zwrócić uwagę na znaczący wpływ przekazów płynących z mass mediów, które kształtują hierarchię ważności spraw publicznych, nierzadko wartościując w sposób negatywny obraz uchodźcy i migranta, a w konsekwencji prowadzą do agregowania strachu i lęku społecznego do przybyszów z obcych kultur. Otwarcie na inność niekoniecznie służy także silna koncentracja młodzieży na pomysłności jedynie swojego najbliższego otoczenia (famiocentryzm, syndrom egzystencjalno-afiliacyjny) oraz zaniedbania na polu edukacji obywatelskiej. Nadzieją jest jednak fakt, iż młodzież właśnie w edukacji i ukończeniu studiów wyższych wciąż dostrzega szansę na swoje lepsze jutro. Warto to wykorzystać w projektowaniu programów edukacyjnych w taki sposób, aby dzisiejsi maturzyści potrafili dostrzec potrzebę i szansę na lepszą i bardziej przyjazną przyszłość dla świata.

UNIWERSYTET KAZIMIERZA WIELKIEGO
BIBLIOTEKA

Bibliografia

- Badora B., Hermann M., *Młodzież o polityce, demokracji i gospodarce*, [w:] *Młodzież 2016. Raport z badania sfinansowanego przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii*, Warszawa 2016.
- Dąbrowski T.J., *Rola mediów w kształtowaniu wizerunku*, „Marketing i Rynek” 2013, nr 9, s. 10-15.
- Hejnicka-Bezwińska T., *Orientacje życiowe młodzieży*, Bydgoszcz 1991.
- Siek S., *Wybrane metody badania osobowości*, Warszawa 1983.
- Feliksiak M., *Sens życia wczoraj i dziś*, Warszawa 2017.
- Gmerek T., *Młodzież i dyplom akademicki. Społeczne konstrukcje sukcesu życiowego*, [w:] A. Gromkowska-Melosik, T. Gmerek, *Problemy nierówności społecznej w teorii i praktyce edukacyjnej*, Kraków 2008.
- Lipiński A., *Media a reprezentacja oraz integracja imigrantów*, Warszawa 2013.
- Młodzież 2016. Raport z badania sfinansowanego przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii*, Warszawa 2016.
- Skarżyńska K., *Człowiek a polityka. Zarys psychologii politycznej*, Warszawa 2005.
- Szafraniec K., *Dojrzewający obywatele dojrzewającej demokracji*, Warszawa 2012.
- Szafraniec K., *Młodzi 2011*, Warszawa 2011.
- Sztejnberg A., Jasiński T.L., *Ocena dystansu społecznego wobec przejawów dyskryminacji w deklaracjach studentów*, „Forum Oświatowe” 2015, nr 27(1), s. 103-118.
- Trempała W., Pazderska A., Rajek M., *Młodzi dorośli wobec współczesnych zagrożeń dla bezpieczeństwa – refleksje empiryczne*, [w:] *Socjotechnika lęku w polityce*, red. F. Pierzchałski, J. Golinowski, Bydgoszcz 2016.

Streszczenie

Artykuł stanowi prezentację części wyników badań z projektu skoncentrowanego na analizie cech i postaw bydgoskich maturzystów. W nawiązaniu do przewodniego tematu monografii w artykule przedstawiono rezultaty badań na temat postrzegania przez młodzież rzeczywistości w dobie kryzysu migracyjnego, ekologicznego i aksjologicznego. Artykuł został podzielony na dwie części. W pierwszej autorzy dokonują ogólnej charakterystyki badanych respondentów, podejmując się próby odpowiedzi na pytanie o to, co – zdaniem bydgoskich maturzystów – jest w życiu ważne. W drugiej zaś, analizie poddany został ich stosunek wobec wybranych grup narodowościowych, etnicznych, migrantów i uchodźców – ujęty w kontekście przejawianych przez osoby badane preferencji politycznych.

Słowa kluczowe

Kryzys migracyjny, badania młodzieży, preferencje polityczne, kryzys uchodźczy.

Summary

Bydgoszcz high school graduates. Life orientation, political preferences and attitudes towards refugees and migrants – report on research in 2018.

The article consists of the results of empirical research conducted in the project concerning the analysis of traits and attitudes of secondary school graduates from Bydgoszcz. Due to the topic of the monograph, the article contains the results of research on the perception of the world in the era of migration, ecological and axiological crisis by youth. The article has been divided into two parts. In the first one, the authors make a general description of the surveyed respondents by attempting to answer the question of what – in the opinion of Bydgoszcz high school graduates – is important in their life? In the other, we analyze social distance to selected national groups, ethnic groups, migrants and refugees – included in the context of the subjects showed by political preferences.

Keywords

Migration crisis, youth research, political preferences, refugee crisis.